

УДК 82-1:811.111

МОДАЛЬНІСТЬ ТА ПРОБЛЕМИ ПЕРЕКЛАДУ

Кабанова М.Р., Кожушко С.П.

*Дніпропетровський університет економіки та права імені Альфреда Нобеля,
м. Дніпропетровськ, Україна*

Проаналізовано приклади використання модальності на матеріалі англomовного фільму з погляду адекватності передачі ключової лексики та культурологічних особливостей авторського світосприйняття.

Ключові слова: *модальність, переклад, основні теми, модальна лексика.*

Дослідження мови літературно-художнього твору все більш виходить за межі суто лінгвістичного розуміння питання. В поле зору вчених попадає широке коло явищ, пов'язаних з формуванням художнього твору у цілому. Мовні засоби, які використовуються тим чи іншим майстром слова, заслуговують на увагу не тільки в плані їх значущості в семантичній структурі тексту, але і як зумовлені мовні моделі, в яких чітко виявляється інтенція, індивідуальність. Цим, очевидно, можна пояснити переміщення до центру сучасного лінгвістичного дослідження таких питань, як авторська інтенція, авторська оцінка і, нарешті, модальність, яка, на думку В.В. Виноградова, належить до числа основних, центральних мовних категорій і яка є важливим компонентом в розумінні тексту всього твору [1]. Треба відзначити, що в сучасних лінгвістичних теоріях все ще не існує єдиної думки стосовно сутності категорії модальності, під поняття якої підпадають різноманітні явища, хоча важливість проблеми не визиває сумніву. Багато дослідників погоджуються у тому, що модальність – це понятійна категорія зі значенням ставлення мовця до змісту висловлювання та відношення змісту висловлювання до дійсності (тобто відносини того про що повідомляється до його реального здійснення), що виражається різними граматичними та лексичними засобами, серед яких форми способу, модальні дієслова, або навіть інтонація [2; 3; 7; 5; 8]. Деякі лінгвісти розуміють модальність речення як гіпотетичну модальність (*hypothetical or suppositional modality*), що можна розуміти як можливий зміст висловлювання [9]. Інші дослідники розрізняють модальність дієслівну (*verbal modality*), модальність ірреальну (*unreal modality*), модальність негативну (*negative modality*) і т.п. [6; 10]. Ми приєднуємося до думки тих лінгвістів, які вважають, що мова художнього твору цілком «модалізована», тому що вона «виказує» автора, бажає він того чи ні. Звичайно, текстова модальність особливо «рельєфно» виступає в поетичних творах або художніх текстах [3].

Зовсім інша справа, коли розглядається модальність з точки зору з'ясування проблем, які виникають під час перекладу різних засобів її вираження.

Мета статті – розглянути деякі приклади прояву модальності на матеріалі англomовного фільму «12 Angry Men». Вибір саме цього фільму для подальшого

аналізу засобів вираження модальності зумовлений перш за все тим, що це, по-перше, культовий фільм, який було знято у 1957 році за відомою п'єсою Реджинальда Роза режисером Сідні Люметом. Цікавим є той факт, що це дебютний фільм режисера, проте він був номінований на три премії «Оскар», але отримав ще шість номінацій і дванадцять нагород. Фільм знаходиться на тринадцятому місці в переліку 250 фільмів усіх часів і народів на сайті The Internet Movie Database (<http://www.imdb.com/>). Інтерес до цього фільму був таким, що відомий сучасний режисер Нікіта Міхалков зняв римейк «12». Цікаво те, що фільм «12 Angry Men» – це витвір свого часу, тобто Америки 50-х років, який містить у собі ідеологічний гротеск (масштабне цькування сенатора Мак Карті ще не забуто!), емігранти, що виростили в незчисленних міських околицях та гетто, завдають все більше хвилювань благопристойному суспільству, національна американська згуртованість насправді стає мильним пузирем. Автори фільму вдаються до дуже цікавого прийому: дванадцять присяжних спеціально позбавлені індивідуальності; тільки двоє присяжних в самому кінці фільму промовляють свої імена, тоді як інші персонажі так і залишаються для глядачів під номерами. В той же час всі образи – яскраві і легко запам'ятовуються. Режисер виносить на розгляд питання: чи саджати на електричний стілець хлопця, однопіткани якого в ту ж саму хвилину, можливо, грабують якусь стареньку бабусю в темному провулку. Глядач простежує в мові усіх цих персонажів їх соціальну, професійну і освітню належність, дуже цікавим є те, що все це відчувається саме на рівні лексичних преференцій, через вибір специфічних слів і виразів, а виходить, і способів модальності. Авторська інтенція творців фільму відчувається навіть в підборі акторів, серед яких дуже відомий актор Генрі Фонда. Режисер фільму загострює сюжет через натяки в репліках героїв на їх персональні долі: помічник шкільного тренера з футболу, він же голова присяжних; тихий банківський клерк; власник маленької поштової компанії, який дуже переймається через проблеми із дорослим сином; непохитний біржовий брокер; молодий чоловік, який в дитинстві «грався на смітнику» і дуже ревниво реагує на будь-які розмови стосовно міських нетрів; «крутий» маляр із шляхетними манерами; комівояжер і фанат бейсболу, байдужий до засідання; архітектор, єдиний з усіх, хто виказав сумнів стосовно вини обвинувачуваного (його грає Генрі Фонда); мудрий старий; власник гаражів, абсолютно впевнений в провині обвинувачуваного; годинникар-емігрант, дуже гордий своїм американським громадянством; непостійний в своїх рішеннях рекламний агент.

Аналіз матеріалу фільму «12 Angry Men» свідчить про те, що модальні дієслова *must, should, ought, will/would, can/could, may/might* в устах основних дійових осіб можуть виражати різні відтінки припущення, впевненості/невпевненості та допомагати глядачеві формувати своє уявлення стосовно того чи іншого героя фільму:

However you decide, your verdict *must* be unanimous.

Shouldn't we go in order?

I think we *ought* to have an open ballot.

Незалежно від, того яким буде ваше рішення, вердикт *має* бути однастайним.

Нам *краще* відповідати по черзі?

Вважаю, що нам *слід* влаштувати відкрите голосування.

Wouldn't he be afraid of being caught?

Він що *не переймався* тим, що його можуть спіймати?

Who the heck could?

Хто, чорт забирай, *зміг* би?

We might be able to show you where you're mixed up.

Думаю, ми *можемо* пояснити де ви заплуталися.

Нам здається дуже цікавим те, що дієслово *must* в фільмі «12 Angry Men» вживається у значенні припущення, ймовірності, з великою мірою впевненості. Таким чином, дієслово *must* приблизно відповідає модальним словам *evidently, apparently, certainly, most likely, probably*. Крім того, дієслово *must* у значенні припущення вживається майже виключно в стверджувальних реченнях. Треба відзначити, що у негативних реченнях це дієслово не вживається зовсім, а в питальних – зустрічається в фільмі вкрай рідко, причому ці питання мають риторичний характер.

Аналіз реплік героїв фільму «12 Angry Men» свідчать про те, що дієслово *can/could* у значенні припущення вживається головним чином в негативних реченнях (рідко в питальних) або ж у таких позитивних за формою реченнях, в яких лексично вказується на відсутність дії або на її обмеженість (за допомогою слів *few, little, only, hardly, scarcely* і т.п.). У поєднанні з перфектним інфінітивом дієслово *can* з запереченням означає відсутність ймовірності вчинення дії або наявності певного стану на сьогоднішній момент.

He cannot have known this.

Він не міг знати цього.

Can he have know this?

Невже він знав це?

Висновки. Таким чином проведений аналіз англомовних речень продемонстрував, що найчастіше у якості засобів вираження модальності вживаються модальні дієслова *can/could, may/might, must* і становлять приблизно 48% від усіх зареєстрованих нами випадків; модальні слова *perhaps, probably, presumably, maybe* – приблизно 29%; модальні фрази *I think, I guess, I suppose* – приблизно – 18%, а модальні частки – 5%.

Після аналізу реплік героїв фільму «12 Angry Men» стає зрозумілим, що сам переклад модальних фраз, слів, дієслів та часток не викликає труднощів, адже в українській мові є відповідні мовні одиниці. Слід визначити, що у процесі перекладу особовий займенник у модальних фразах часто опускається, а сама фраза перекладається за допомогою означено-особової форми дієслова. Що ж стосується перекладу модальних слів, то найчастіше це відбувається за допомогою застосування граматичної заміни, що пов'язано з тим фактом, що значення модальних слів в українській мові передається здебільшого за допомогою вставних слів. Модальні дієслова та частки можуть випускатися при перекладі з англійської мови на українську.

Реалізація усіх згаданих вище засобів прояву модальності в репліках фільму «12 Angry Men» відбувається в їх взаємозалежності, що, безумовно, підвищує ступінь ефективності впливу на глядача.

Список літератури

1. Виноградов В.В. О категории модальности и модальных словах в русском языке / В.В Виноградов // Труды Института русского языка. – М., Л.: Изд-во АН СССР. – 1940. – Т. 2. – С. 38-79.
2. Зверева Е.А. Научная речь и модальность / Е.А. Зверева. – Л.: Наука, 1983. – 158 с.
3. Змиевская Н.А. Субъективно-оценочная модальность в художественном тексте / Н.А. Змиевская // Лингвистические аспекты образности: Сб. науч. тр. МГПИИЯ им. М. Тореца. – Выпуск 174. – М., 1981. – С. 112-127
4. Кабанова М.Р. О некоторых вопросах сопоставительного анализа поэтических переводов в плане адекватности / М.Р. Кабанова // Англїстика та американїстика: [зб. наукових праць.]. – Вип. 4. – Д.: Вид-во ДНУ, 2007. – С. 129-139.
5. Космеда Т.А. Аксиологічні аспекти прагмалінгвістики: формування і розвиток категорії оцінки / Т.А. Космеда. – Львів: Вид-во ЛНУ ім. Івана Франка, 2000. – 350 с.
6. Кримова И.П. Грамматика современного английского языка / И.П. Кримова. – М.: Наука, 1999. – 415 с.
7. Немец Г.П. Актуальные проблемы модальности в современном русском языке / Г.П. Немец. – Ростов-на-Дону: Изд-во Ростовского ГУ, 1991. – 187 с.
8. Ткачук В.М. Категорія суб'єктивної модальності / В.М. Ткачук. – Тернопіль: Підручники й посібники, 2003. – 240 с.
9. Burton-Roberts N. Modality and implicature / N. Burton-Roberts // Linguistics, philosophy. – Dordrechta: Boston, 1984. – Vol 7, № 2. – P.P. 181-206.
10. Derkensen A. Why probabilities are not assigned to propositions / A. Derkensen // Mind. – London, 1978. – Vol. 87, № 346. – P.P. 250-255.

Кабанова М. Р., Кожушко С. П. Модальность и проблемы перевода // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Филология. Социальные коммуникации». – 2011. – Т.24 (63). – №2. Часть 1. – С.94-97.

Проанализированы примеры использования модальности на материале англоязычного фильма с точки зрения адекватности передачи ключевых слов и культурологических особенностей авторского мировосприятия.

Ключевые слова: модальность, перевод, основные темы, модальная лексика.

Kabanova M. R., Kozhushko S. P. Modality and the problems of translation // Uchenye zapiski Tavricheskogo Natsionalnogo Universiteta im. V.I. Vernadskogo. Series «Filology. Social communicatios». – 2011. – V.24 (63). – №2. Part 1. – P.94-97.

The examples of using modality from English language film are analyzed regarding the adequacy of rendering key-words and cross-cultural peculiarities of authors' world perception.

Key words: modality, translation, main concepts, modal words.

Поступила до редакції 15.04.2011 р.